

Anita Hrnjak (2017): *Frazeologija u rodnome okviru*. Zagreb: Knjigra, 444 str.

Znanstvena monografija naslovljena *Frazeologija u rodnome okviru* objavljena je u studenom 2017. godine u izdavačkoj kući Knjigra. Dr. sc. Anita Hrnjak, viša lektorica na Odsjeku za istočnoslavenske jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, donosi na hrvatsku lingvističku scenu tekst koji će s užitkom čitati ne samo frazeolozi, izravno pozvani samim naslovom knjige, već jednako tako i sociolingvisti, etnolingvisti, lingvokulturolozi, kulturolozi, ali i svi oni koji se zanimaju za trenutno vrlo aktualnu temu rodne ideologije. Riječ je o proširenom i nešto izmijenjenom tekstu doktorske disertacije Anite Hrnjak. Autorica odabire zanimljivu temu iz područja rodne lingvistike koju obrađuje na ukupno 444 stranice i to na način da je najprije minuciozno teorijski podlaže, nakon toga majstorski frazeološki analizira i tumači prikupljenu jezičnu građu, a potom donosi praktična, usustavljena leksikografska rješenja za lakune koje su dosada postojale u arhitekturi frazemskih rječničkih članaka. Monografija se sastoji od sljedećih poglavlja: *Teorijske osnove i povijesni razvoj frazeologije*, *Jezik i rod*, *Rodno obilježeni frazemi hrvatskog i ruskog jezika*, *Leksikografska obrada rodno obilježenih frazema hrvatskog i ruskog jezika te Zaključak*.

Prvo poglavlje (str. 9–37) od ukupno četiriju poglavlja, koliko ih ova knjiga obuhvaća, nosi naslov *Teorijske osnove i povijesni razvoj frazeologije*. Ono je posvećeno određivanju frazeologije kao znanstvene discipline, definiranju frazema, »kotiranj« naziva za osnovnu jedinicu frazeološkog sustava u dvjema analiziranim nacionalnim frazeologijama, tj. hrvatskoj i ruskoj. Autorica potom objašnjava proces frazeologizacije i s njim povezane specifičnosti semantike frazema. Iscrpan povijesni pregled razvoja frazeologije u Rusiji i u Hrvatskoj može i treba poslužiti i u frazeodidaktičke svrhe jer – da bismo shvatili današnja zbivanja i tendencije u pojedinoj znanstvenoj disciplini, moramo poznavati povijest njezina razvoja. Kraj je prvog poglavlja u funkciji analize prikupljene frazeološke građe koja zauzima središnje mjesto u knjizi, a riječ je o trećem poglavlju. Na samom se kraju prvog dijela donose objašnjenja kognitivnolingvističkog i lingvokulturološkog pristupa proučavanju frazema. Bitno je naglasiti da se proučavaju *frazemi*, a ne *idiomi*, kako ih kognitivci često nazivaju, nesvjesni činjenice koju Anita Hrnjak jasno apostrofira, a to je da je idiom zapravo podvrsta frazema.

Jezik i rod naziv je drugog poglavlja (str. 39–70) i ono se može promatrati kao zaseban rad zbog metodički vrlo uzornog načina na koji nas autorica uvodi u temu kategorije roda u društvenim i humanističkim znanostima. Impresivna je količina referentne literature na ruskom, hrvatskom i engleskom jeziku koju je Anita Hrnjak detaljno iščitala, usustavila i potom predstavila u ovom dijelu. Naglašava se presudno shvaćanje rodne hijerarhije i rodno uvjetovanog modela ponašanja kao stvorenih u društvu kroz socijalne kontrole i kulturne tradicije, a sve se to, dakako,

ogleda u jezičnoj (naivnoj) slici svijeta – napose u frazeološkoj slici svijeta. Uporabom se frazeoloških jedinica generiraju i obnavljaju stereotipni sadržaji koji su sastavni dijelovi kolektivne i individualne svijesti. Nakon što je otklonila terminološke nedoumice vezane za pojmove *rod* i *гендер*, autorica piše o evoluciji rodних istraživanja u lingvistici. U tom se smislu dotiče sociolingvističkih rodnih istraživanja, feminističke lingvistike, istraživanja muškosti i lingvokulturoloških rodnih istraživanja. Najintrigantnija je, bez sumnje, feministička lingvistika ili feministička kritika jezika, koja polazi od pretpostavke da je jezik ne samo antropocentričan već i androcentričan. Posebno su vrijedni pregledi rodnih istraživanja u ruskoj i hrvatskoj lingvistici, a iznimno je zanimljiv podatak o odsutnosti jednog razdoblja feminističke lingvistike u ruskom jezikoslovlju koja se objašnjava boljim položajem koji su uživale žene u Rusiji nakon Drugog svjetskog rata u usporedbi sa ženama u SAD-u ili u nekim europskim državama. U svjetlu binarnih opozicija filozofskih sustava muškarci se doživljavaju kao aktivniji, racionalniji i dominantniji od žena, a ženama je svojstvena pasivnost, iracionalnost, pokornost. Imajući sve to na umu, autorica u idućem, središnjem poglavlju rada, prijanja na »rudarski dio posla« te donosi strukturno–semantičku analizu ekscerptirane frazeološke građe, tumačenje etimologije, motiviranosti značenja, pozadinske slike i primjera upotrebe frazema. S obzirom na činjenicu da je rod kao društveno–kulturalna kategorija dinamičan i promjenjiv, jedno od najzanimljivijih pitanja jest ono o načinu na koji se mijenja rodno obilježeni segment frazeologije dvaju jezika i s njime povezana konceptualizacija muškarca i žene u Hrvatskoj i Rusiji.

Usporedimo li znanstvenu monografiju Anite Hrnjak s modelom izgradnje kuće, prva dva poglavlja možemo nazvati temeljima, a treće poglavlje nosivim konstrukcijama, dok će četvrto poglavlje predstavljati krov. Na samom početku trećeg poglavlja (str. 71–244) (*Rodno obilježeni frazemi hrvatskog i ruskog jezika*) autorica definira način na koji ona u svojem radu definira termin *rodno obilježeni frazem*. Riječ je o frazemima koji su u upotrebi potpuno ili barem djelomično ograničeni na referente ženskog ili muškog spola. Princip je predstavljanja prikupljene frazeološke građe ideografski, odnosno onomasiološki, kako ga nazivaju lingvisti na Zapadu. Onomasiološki pristup podrazumijeva imenovanje određenog koncepta. Anita Hrnjak grupira građu prema prvom kriteriju, tj. ženskom i muškom referentu, a potom svaku od tih skupina dijeli na podskupine frazema koji se odnose na ženu ili muškarca kao biološko biće, na podskupinu frazema koji se odnose na ženu ili muškarca kao razumno i duhovno biće te na podskupinu frazema koji se odnose na ženu ili muškarca kao društveno biće. Ovakav samo naizgled jednostavan princip za sobom vuče vrlo zahtjevnu, studioznu i višenaspektnu analizu svakog pojedinog frazema od njih ukupno 724, koliko ih ulazi u analizirani korpus, od čega 204 hrvatska frazema i 520 ruskih frazema. I autorica se doista posvećuje svakoj pojedinoj frazeološkoj jedinici. U obama je jezicima potvrđena tendencija detaljnije i razrađenije konceptualizacije žene nego muškarca. Od ukupnog se broja prikupljenih i analiziranih rodno obilježenih hrvatskih frazema 55 % odnosi na ženu kao referenta,

dok je u ruskom jeziku takvih frazema 66 %, što govori u prilog iznimnoj važnosti ženskog načela u ruskoj kulturi. Upravo se to često spominje i ističe u znanstvenoj literaturi koja se bavi ruskom kulturom i/ili jezikom. Od ukupnog broja frazema obaju jezika 45 % odnosi se i na ženu i na muškarca kao biološka bića, a preostalih 55 % na ženu i na muškarca kao razumna, duhovna i društvena bića. Pritom je u dijelu ruske frazeologije koji se odnosi na ženu kao referenta znatno veći postotak frazema koji opisuju ženu kao biološko biće, što je moguće objasniti činjenicom da je biološka kategorija spola prirodno zadana, statična, pasivna i nije podložna promjenama u onoj mjeri u kojoj je to rod kao društveno–kulturološka kategorija. Posljedica je to same biti roda kao društveno–kulturološke kategorije koja je dinamična, nestabilna i promjenjiva, zbog čega su se mijenjale rodne uloge i specifična ponašanja koja su se ženama nametala u različitim etapama razvoja ruske kulture. Pritom su frazemi koji se odnose na ženu kao biološko biće preživjeli sve društvene i kulturološke promjene te su ostali dijelom suvremene ruske frazeologije koja je u većoj mjeri rječnički fiksirana u odnosu na hrvatsku frazeologiju.

Analiza je potvrdila i postojanje određenih stereotipa svojstvenih dvjema kulturama koji su se odrazili na rodno obilježenu frazeologiju. Primjer za to jest stereotip o važnosti ženske ljepote, o važnosti zaštitničkoga majčinskog instinkta u odnosu prema drugim ljudima, ali i negativni stereotipi o intelektualnoj ograničenosti žene, o njezinoj brbljavosti, svadljivosti i sklonosti ogovaranju, o pretjeranoj emocionalnosti i sl. U obama je analiziranim jezicima vidljiva stereotipna tradicionalna podjela rodnih uloga prema kojoj je žena orijentirana na obitelj i dom, ali vidljiv je i odklon od te tradicionalne podjele u nizu frazema koji opisuju odlučnu, jaku, hrabru, energičnu i poduzetnu ženu u novoj rodnoj ulozi koja joj otvara pristup raznim sferama javnog djelovanja, ranije tradicionalno rezerviranim isključivo za muškarce. S muškarcem kao referentom u korpusu hrvatske i ruske rodno obilježene frazeologije analizirane u ovoj monografiji također se povezuje nekoliko stereotipnih predodžbi. Osobito se ističe stereotip o muškoj fizičkoj, ali i psihičkoj snazi, hrabrosti i poduzetnosti. Vrlo se negativno ocjenjuju kukavičluk, neodlučnost i beskarakternost muškarca, njegova bahatost, agresivnost i sl. Tradicionalno viđenje rodne uloge muškarca očituje se u nizu frazema kojima se opisuju različite profesije, čime se potvrđuje stereotipna predodžba o muškarcu kao hranitelju obitelji koji je okrenut radu i javnom djelovanju. U središnjem je poglavlju prikazan i utjecaj frazeoloških komponenata na rodnu ograničenost frazema s obzirom na spol referenta s osobitim naglaskom na antroponimske i zoonimske frazeme. Iako antroponimi i zoonimi zbog svoje specifičnosti kao frazeološke komponente direktno ukazuju na biološki spol, analiza pokazuje da često ne utječu na rodnu ograničenost jer ograničenje u upotrebi s obzirom na spol referenta u najvećoj mjeri ovisi o značenju frazema, a leksički sastav frazema pritom igra manju, iako ne i zanemarivu ulogu.

Krov ove »frazeološke građevine« čini četvrto poglavlje (str. 245–308) naslovljeno *Leksikografska obrada rodno obilježenih frazema hrvatskog i ruskog jezika* koje prate dva rječnika: *Rječnik rodno obilježenih frazema hrvatskoga jezika* (str. 309–341)

i *Rječnik rodno obilježenih frazema ruskoga jezika* (str. 343–423). Nakon detaljne analize većeg broja rječnika autorica dolazi do zaključka da svijest o potrebi upućivanja korisnika rječnika na podatak o rodnoj specifičnosti i ograničenosti u upotrebi raste u posljednjim dvama desetljećima, no unatoč tomu valja naglasiti da još uvijek ne postoji razrađeni sustav uključivanja takvoga tipa informacije u rječnički članak. S obzirom na tu »prazninu« u arhitekturi frazemskoga rječničkog članka Anita Hrnjak donosi obrazac za bolju i potpuniju leksikografsku, odnosno frazeografsku obradu rodno obilježenih frazema u hrvatskim i ruskim općim i frazeološkim rječnicima.

Znanstvena monografija završava iscrpnim popisom literature i korištenih izvora, koji zainteresiranom čitatelju mogu poslužiti za daljnja samostalna istraživanja i/ili produbljivanja teme; te bilješkom o autorici.

Zaključno se treba istaknuti da je riječ o iznimno vrijednom doprinosu hrvatskoj frazeologiji i općenito hrvatskoj lingvistici. Suvremeno jezikoslovlje kao i druge znanstvene discipline u nas (primjerice, sociologija, etnologija, kulturologija i dr.) moći će iskoristiti zaključke o frazeologizaciji u dvama srodnim jezicima temeljene na analiziranom korpusu od više od 700 frazeoloških jedinica. Knjiga će zasigurno biti korisna svim filozovima u nas – od studenata preddiplomskih, diplomskih i poslijediplomskih studija pa sve do nastavnika i znanstvenika. Sigurni smo da će *Frazeologija u rodnome okviru* živjeti u slasti i masti znanstvene citiranosti i nadahnuća novim naraštajima frazeologa (i ne samo njima!), a da će svima onima koji već koračaju frazeološkim stazama biti znanstveni uzor i korektiv.

Branka Barčot